Функціональний аналіз

Лекція 19

Володимир Кадець

ХНУ ім. В.Н.Каразіна

Харків, 2021

Зміст лекції

Нехай H – гільбертів простір, $\{e_k\}$ $k \in \Gamma \subset H$ – ортонормована система, $h \in H$ – довільний елемент, а $\hat{h}_n = \langle h, e_n \rangle$ – його коефіцієнти Фур'є.

Формула для ортопроектора. Позначимо $X = \overline{\mathrm{Lin}}\,\{e_k\}_{k \in \Gamma}$, P – ортопроектор на X. Тоді для будь-якого елемента $h \in H$

$$Ph = \sum_{k \in \Gamma} \hat{h}_k e_k.$$

Теорема. Нехай H – гільбертів простір, $\{x_n\}_1^\infty \subset H$ – лінійно незалежна послідовність, $X_n = \text{Lin}\,\{x_k\}_1^n$. Тоді існує ортонормована система $\{e_n\}_1^\infty$, яка має таку властивість:

$$\text{Lin}\,\{e_k\}_1^n = X_n \text{ для всіх } n.$$

(Така ортонормована система $\{e_n\}_1^\infty$ називається ортогоналізацією за Грамом–Шмідтом системи $\{x_n\}_1^\infty$).

Доведення. Позначимо P_n ортопроектор на X_n. Покладемо

$$e_1 = \frac{x_1}{\|x_1\|},\ e_2 = \frac{x_2 - P_1 x_2}{\|x_2 - P_1 x_2\|},\ \ldots,\ e_{n+1} = \frac{x_{n+1} - P_n x_{n+1}}{\|x_{n+1} - P_n x_{n+1}\|}, \ldots.$$

При такому означенні всі e_k при $k \leqslant n$ лежать в X_n, а e_{n+1} ортогональний до X_n. Тобто при кожному n вектор e_{n+1} ортогональний до всіх попередніх e_k. Крім того, норми всіх e_k дорівнюють 1. Отже, $\{e_n\}_1^\infty$ – ортонормована система. За побудовою, $\text{Lin}\,\{e_k\}_1^n \subset X_n$ і вимірності цих просторів збігаються. Таким чином, $\text{Lin}\,\{e_k\}_1^n = X_n$. $\square$

Зауваження. Оскільки $\{e_k\}_1^n$ утворюють ортонормований базис в X_n, для будь-якого $h \in H$, $P_n h = \sum_{k=1}^n \hat{h}_k e_k$. Тобто e_k можна будувати по $\{x_n\}_1^\infty$ явно, використовуючи рекурентну формулу

$$e_{n+1} = \frac{x_{n+1} - \sum\limits_{k=1}^{n} \langle x_{n+1}, e_k \rangle e_k}{\left\| x_{n+1} - \sum\limits_{k=1}^{n} \langle x_{n+1}, e_k \rangle e_k \right\|}.$$

Теорема. У будь-якому нескінченновимірному сепарабельному гільбертовому просторі існує ортонормований базис.

Доведення. У сепарабельному гільбертовому просторі H існує зліченна щільна послідовність. Викинувши з цієї послідовності елементи, лінійно залежні з попередніми, отримаємо лінійно незалежну послідовність $\{x_n\}_1^\infty \subset H$, повну в H.

Нехай $\{e_n\}_1^\infty$ – ортогоналізація за Грамом–Шмідтом послідовності $\{x_n\}_1^\infty$. Тоді $\{e_n\}_1^\infty$ – ортонормована система,

$$\mathrm{Lin}\,\{e_k\}_1^\infty = \mathrm{Lin}\,\{x_k\}_1^\infty.$$

Тобто побудована система $\{e_n\}_1^\infty$ повна в H, що за означенням дає, що $\{e_n\}_1^\infty$ – ортонормований базис простору H. $\square$

Загальний (несепарабельний) випадок ми обґрунтували на минулій лекції за допомогою леми Цорна.

Зауваження 1.

З доведення випливає, що в сепарабельному випадку ортонормований базис можна вибрати з додатковою умовою приналежності всіх його елементів до даного щільного лінійного підпростору. Тобто, в $L_2[0,1]$ існує такий ортонормований базис, що складається з поліномів; існує такий, що складається з тригонометричних поліномів; такий, що складається з кусково-сталих функцій, або ж з функцій, графіки яких – кусково-лінійчасті, тощо.

Також, якщо $X \subset H$ – щільний лінійний підпростір, $\{e_k\}_1^n \subset X$ – скінченна ортонормована система, то її можна доповнити до ортонормованого базису, який складається цілком з елементів множини X.

Нескінченну ортонормовану систему в щільному лінійному підпросторі X не завжди можна доповнити до ортонормованого базису, не виходячи з X.

Приклади.

1. Найкраще наближення в $L_2[0,1]$ поліномом першого степеня.

2. Метод найменших квадратів обробки експериментальних даних.

3. Мотивація застосування в задачах наближення L_2 - норми.

Вправи.

19.1. У доведенні теореми про ортогоналізацію ми зазначали, що вектор e_{n+1} ортогональний до всіх попередніх e_k. Чому він ортогональний і до всіх наступних e_k?

19.2. Чому знаменник у рекурентній формулі

$$e_{n+1} = \frac{x_{n+1} - P_n x_{n+1}}{\|x_{n+1} - P_n x_{n+1}\|}$$

не дорівнює нулю?

19.3. Нехай послідовність (f_k) неперервно диференційовних функцій утворює ортонормовану систему в $L_2[0, 2\pi]$. Доведіть, що похідні функцій (f_k) не можуть бути обмеженими в сукупності.

Нехай H_1, H_2 – гільбертові простори. Оператор $T\colon H_1 \to H_2$ називається ізоморфізмом гільбертових просторів, якщо T лінійний, бієктивний і $\langle Tx, Ty\rangle = \langle x, y\rangle$ для будь-яких $x, y \in H_1$. Гільбертові простори H_1, H_2 називаються ізоморфними, якщо існує ізоморфізм гільбертових просторів $T\colon H_1 \to H_2$.

Теорема. Будь-який сепарабельний нескінченновимірний гільбертів простір H ізоморфний простору ℓ_2.

Доведення. Нехай $\{e_n\}_1^\infty$ – ортонормований базис в H. Означимо оператор $T\colon H \to \ell_2$ формулою

$$Th = (\langle h, e_1\rangle, \langle h, e_2\rangle, ..., \langle h, e_n\rangle, ...).$$

Тобто елементу $h \in H$ ставимо у відповідність послідовність його коефіцієнтів Фур'є.

За нерівністю Бесселя, $Th \in \ell_2$ і $\|Th\| \leqslant \|h\|$. В оператора T існує обернений – T^{-1}, який діє з ℓ_2 в H за правилом

$$T^{-1}(a_n)_1^\infty = \sum_{n=1}^{\infty} a_n e_n.$$

Отже, оператор T оборотний, тобто він бієктивний.
Залишилось перевірити рівність $\langle Tx, Ty\rangle = \langle x, y\rangle$. Отож, нехай $x = \sum\limits_{n=1}^{\infty} a_n e_n$ і $y = \sum\limits_{n=1}^{\infty} b_n e_n$ – довільні елементи простору H. Маємо

$$\langle x, y\rangle = \left\langle \sum_{k=1}^{\infty} a_k e_k, \sum_{j=1}^{\infty} b_j e_j \right\rangle =$$

$$= \sum_{k=1}^{\infty} \left(\sum_{j=1}^{\infty} a_k \bar{b}_j \langle e_k, e_j\rangle \right) = \sum_{k=1}^{\infty} a_k \bar{b}_k = \langle Tx, Ty\rangle. \qquad \square$$

Вправи.

19.4. Кожний ізоморфізм T гільбертових просторів H_1, H_2 є ізометрією: $\forall h \in H_1 \ \|Th\| = \|h\|$.

19.5. Кожна лінійна бієктивна ізометрія просторів H_1, H_2 є ізоморфізмом цих гільбертових просторів.